

Осадча О. В.,
*старший викладач кафедри іноземних мов
для інженерно-технічних та природничих спеціальностей
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядаються питання, пов'язані з формуванням міжкультурної компетенції студентів для успішного наукового спілкування. Проаналізовано основні структурні компоненти міжкультурної компетенції та визначено складові процеси інтернаціоналізації освіти.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, компетенція, міжкультурна компетенція, інтернаціоналізація освіти.

Постановка проблеми. Історичні зміни в суспільстві, які відбувалися протягом останніх десятиріч, зумовили необхідність суттєвих трансформацій у вищій освіті та в системі підготовки фахівця. Студенти зацікавлені в здобутті інтернаціональної освіти, але відносно невелика кількість студентів має досвід міжкультурної комунікації під час навчання у вищому навчальному закладі. Кількість студентів, які беруть участь у програмах наукового обміну, залишається низькою. Відчувається потреба в інтернаціоналізації навчальних планів та програм і їхній спрямованості на формування міжкультурної компетенції. Багато університетів визначають результати інтернаціоналізації за кількістю студентів-іноземців, які навчаються в кампусі, кількістю курсів, що входять до складу інтернаціоналізованих навчальних планів. Безперечно, ці показники є важливими, але вони не дають уявлення про значущі досягнення інтернаціональної освіти. Важливою є інтернаціоналізація зусиль, спрямованих на формування міжкультурної компетенції студентів. У сучасних дослідженнях немає достатньо відомостей, що стосуються проблем, з якими стикаються молоді науковці під час навчання або участі в науковій роботі за кордоном. Потрібно, щоб наука стала мовою міжкультурної комунікації у світі, їй повинна відводитися більш важлива роль. Особливого значення набуває знання іноземної мови. Роль мови є фундаментальною в міжкультурному спілкуванні. Мова – це не тільки основне середовище, де циркулює наукова інформація, але й засіб її передачі. Для того, щоб розуміти й інтерпретувати висловлювання та жести в мові, потрібен хоча б мінімальний ступінь еквівалентності між мовою, яка вивчається, і тією, що потрібна науковцеві. Тому можна стверджувати, що для підготовки сучасного фахівця необхідно приділяти увагу не тільки оволодінню професійними знаннями, але й формуванню міжкультурної компетенції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжкультурна комунікація – це не окрема академічна дисципліна, вона тісно пов'язана із соціологією, культурологією, психологією, лінгвістикою та менеджментом. Формування міжкультурної компетенції завжди було в центрі уваги дослідників. Питання інтеграції компонентів культури в процесі навчання іноземної мови знаходить відображення в роботах Н. Бібік, Н. Бориско, О. Миролубова, Ю. Пасова, С. Тер-Минасової, Г. Томахіна. Сучасні українські дослідження також присвячені цій проблематиці. С. Цимбрило розглядає питання полікультурного

виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища вищого технічного навчального закладу та засади формування людини, здатної до активної життєдіяльності в полікультурному просторі, людини, яка володіє розвиненим почуттям розуміння й повагою до інших культур [1, с. 262]. Т. Іванова дослідила соціологічні аспекти комунікації в українському вузі. У своїй монографії Р. Гришкова аналізує питання формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей [2]. Автор висловлює думку, що міжпредметна координація є важливою для постійного динамічного багатостороннього зв'язку загальногуманітарних дисциплін та фахових дисциплін, що є замовниками спеціальних знань, необхідних для підготовки до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі. Дисертаційне дослідження І. Бахова присвячене проблемам становлення комунікативної культури студентів-перекладачів [3]. Ціла низка сучасних досліджень закордонних учених містить глибокий аналіз питань міжкультурної комунікації. Д. Діадорф у фундаментальному дослідженні аналізує проблеми ідентифікації й оцінки міжкультурної компетенції як результат інтернаціоналізації у вищих навчальних закладах США. Вона подає визначення терміна «інтернаціоналізація» та виділяє її ключові компоненти: потік студентів і вчених, міжнародний досвід факультету, інтернаціоналізований навчальний план, лідерство в закладі, пов'язані з навчальним планом види діяльності, інтернаціональна технічна підготовка й потік знань та ідей, що не має кордонів [4]. У роботі також дається визначення міжкультурної компетенції та пропонується інструментарій, за допомогою якого можна оцінити рівень її сформованості. Дж. Стайер [5] здійснює критичний аналіз ідеологій, які стоять за інтернаціоналізацією освіти (ідеалізм, інтернаціоналізм, навчання заради навчання (educationalism)). Автор наголошує, що насправді основою інтернаціоналізації повинна стати міжкультурна комунікація. У роботі ретельно вивчається питання міжкультурної компетенції. Автор виділяє два її аспекти: контент-компетенцію та процесуальну компетенцію. Контент-компетенція має одномірний, статичний характер і включає знання про історію, мову, невербальну поведінку, норми, звички й традиції. Вона не забезпечує повної культурної функціональності. Термін «процесуальна компетенція» відображає динамічний характер міжкультурної компетенції та її міжнародний контекст. Дж. Томас [6] аналізує фактори, які призводять до прагматичних помилок, недосягнення мети спілкування, нерозуміння різниці між тим, що говориться та що мається на увазі. Ідеться ще про один аспект міжкультурної компетенції – прагматичну компетенцію. Проводиться паралель між граматиною та прагматиною. Але хоча в наукових джерелах висвітлюється багато аспектів міжкультурної комунікації, досі залишаються питання, що потребують вивчення, аналізу та розробки.

Метою статті є визначення ролі міжкультурної компетенції в підготовці студентів до наукового спілкування, виявлення специфічних компонентів міжкультурної компетенції на основі сучасних досліджень із питань міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу. У реальному світі комунікація не буває поза межами контексту, і культура – це частина цього контексту, тому вивчення мови пов'язане з вивченням культури. Для опису культури використовувалося багато різних метафор. Наприклад, Дж. Вівер описував культуру як айсберг, у якому видно тільки одну сьому частину, а решта знаходиться під водою. А. Браун вважав, що культура – це «клей», який єднає групу людей. Г. Хофстеде належить визначення культури як програмного забезпечення розуму.

Останнім часом багато досліджень присвячується різниці між цінностями, ставленнями, етнічністю, вірою, соціальним спілкуванням у різних культурах, унаслідок чого з'явився термін «міжкультурна комунікативна компетенція». Щоб окреслити цей термін, потрібно з'ясувати значення терміна «компетенція». Його визначення знаходимо в праці О. Слюсаренко [7, с. 290]. Компетенція розглядається як самостійно реалізована спроможність, зумовлена набутими знаннями та життєвим досвідом, цінностями й здібностями, розвинутими в результаті пізнавальної діяльності й освітньої практики. Компетентність передбачає володіння та вправне користування знаннями, вміннями та навичками, а не тільки їх формальну наявність.

Міжкультурна компетенція часто розглядалась як підсистема комунікативної компетенції [4, с. 260]. Міжкультурна компетенція як здатність змінювати знання, ставлення, поведінку так, щоб бути гнучким до інших культур, стала ключовим аспектом глобалізованого суспільства XXI століття [8]. Людина зі сформованою міжкультурною компетенцією здатна владнати конфлікти, долаючи перешкоди, які виникають унаслідок культурних розбіжностей, та здійснювати ефективну співпрацю з партнерами як у діловій, так і в культурній сфері. Е. Тейлор визначає міжкультурну компетенцію як трансформаційний процес, під час якого в іноземця розвивається адаптивна здібність завдяки можливості пристосовуватися до вимог країни, в якій він перебуває [9]. Навчання діалогу культур потребує культурної обізнаності, комунікативної компетенції, позитивного ставлення, емпатії, гнучкості та розуміння цінностей і норм інших. М. Канале [10] вважає, що комунікативна компетенція включає 4 компетенції: граматичну (знання мовного коду), соціолінгвістичну (знання соціокультурних правил у певному контексті), стратегічну компетенцію (знання про те, як впоратися з порушеннями в комунікації) та дискурсну компетенцію (знання про те, як досягти зв'язності та логічності в побудові усного або письмового тексту).

Важливим напрямком формування майбутнього фахівця є його участь у науковій роботі. Якщо ще декілька років тому в науковій роботі зазвичай брали участь студенти старших курсів, то зараз навіть студенти молодших курсів зацікавлені можливостями спробувати себе в науковій діяльності. Цьому сприяють такі фактори, як участь ще в старших класах школи в роботі МАН, можливість користуватися інтернет-ресурсами, зростаючий обсяг самостійної роботи та пропозиції щодо участі в міжнародних наукових проєктах і стажуваннях.

Наукове спілкування відрізняється від повсякденного спілкування. Наука аналізує й оцінює питання, які визначаються як такі, що потребують рішення. Наука характеризується системою відстанню від повсякденної практики, наукові висновки

як знання про реальність, засновані на теорії й емпірично доведені, повинні бути методично здобуті, систематизовані та передані через мову. Але незважаючи на об'єктивність знань, моделі сприйняття й інтерпретації науковця, особистісні впадо-добання також визначають процес побудови теорії. Хоча науковець повинен аналізувати реальні явища, щоб зробити валідні висновки та діяти незалежно від політичних, економічних і національних факторів, він знаходиться під впливом історично та культурно сформованих соціальних моделей. Науковці з різних країн, між якими існують культурні розбіжності, мають різні когнітивні методи (через факти, вимірювання, через старших членів суспільства, через знаки), шляхи вирішення проблеми, способи навчання (student-centered або teacher-centered підхід). Тому й під час навчання в мультикультурному середовищі, і під час наукового спілкування студенти можуть стикатися з проблемами.

Безперечно, успішна наукова комунікація неможлива без достатнього рівня володіння іноземною мовою. Ставлення студентів до її вивчення теж змінилося, тому що вони відчувають необхідність використовувати її на практиці, а в перспективі підтверджувати свої знання результатами міжнародних кваліфікаційних екзаменів. Виникає також потреба в якісному перекладі з іноземної мови та на іноземну мову. Перекладацька діяльність тісно пов'язана з проблемами інтерпретації й вимагає постійної координації різних культур наукової комунікації і встановлення співвідношення між відповідними культурними парадигмами. Специфіка перекладу матеріалів галузевих наук передбачає розмежування понять «мовна спільнота» й «комунікативна спільнота». У багатьох ситуаціях ці поняття можуть бути рівнозначними, однак далеко не завжди. Члени однієї мовної спільноти можуть належати до різних комунікативних спільнот. У той же час представники різних мовних спільнот можуть входити в одну комунікативну спільноту. Комунікативна спільнота – це група людей, у яких є потреба й необхідність обмінюватися інформацією. При цьому комунікативні спільноти можуть бути перманентними. Існування подібних спільнот впливає й на мовні процеси. Якщо в перекладача є підстави припускати, що коло реципієнтів оригіналу й перекладу належить до однієї комунікативної спільноти, він може орієнтуватися на те, що обидві групи реципієнтів володіють тотожною фоновою інформацією. Саме така ситуація спостерігається під час перекладу у сфері технічних або медичних знань. Тут відбувається заміна мовного коду в межах однієї й тієї ж комунікативної спільноти. Говорячи про комунікативний фон, варто мати на увазі, що він значною мірою пов'язаний із соціальною поведінкою, а мовна компетенція є складовою частиною соціальної компетенції.

Отже, міжкультурна компетенція містить такі складові частини: компаративні вміння (орієнтація в явищах іншого способу життя, порівняння зі своєю культурою, розпізнавання та сприйняття іншої культури), інтерпретаційні вміння (інтерпретація дій, висловлювань), стратегічні вміння (аналізувати нерозуміння, уникати його, застосовувати вербальні та невербальні стратегії для компенсування певних незнань; оперування новими знаннями), емпатійні вміння (прийняття позиції іншої людини, урахування соціокультурної специфіки партнера, повага до системи цінностей).

Висновки. Міжкультурна компетенція, міжкультурна сензитивність і повага створюють умови для кращого розуміння колег та їхніх індивідуальних і колективних звичок під час

наукової комунікації. Створення міжнародних наукових та дослідницьких спільнот неможливе без розуміння культурних розбіжностей. Тому в умовах інтернаціоналізації вищої освіти необхідно спрямувати зусилля на формування умінь та навичок, які дозволяють розуміти й інтерпретувати особливості іншої культури в різних її проявах із метою забезпечення ефективної комунікації, тобто міжкультурної компетенції. У цьому напрямі планується здійснити аналіз навчальних матеріалів з іноземної мови щодо наявності завдань, спрямованих на підготовку студентів до академічної мобільності.

Література:

1. Цимбрило С. Полікультурне виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища вищого технічного навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / С. Цимбрило. – Ужгород, 2011. – 306 с.
2. Гришкова Р. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей : [монографія] / Р. Гришкова. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 424 с.
3. Бахов І. Теоретичні засади становлення комунікативної культури студентів / І. Бахов // Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку. Вип. 1. Матеріали міжн. наук-практ. конф. «Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: інтеграція, творчість, інновації» 22 травня 2009 р., Київ, МАУП. – К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. – С. 189–193.
4. Deardorff D. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization / D. Deardorff / Journal of Studies in International Education. – № 10 (3), 2006. – P. 241–266.
5. Stier J. Internationalization, intercultural communication and intercultural competence / J. Stier / Journal of Intercultural communication. – Issue 11, 2006.
6. Thomas J. Pragmatic Failure / J. Thomas. – University of Lancaster, 1981. – P. 91–111.
7. Слюсаренко О. Кваліфікаційна критеріальність компетентності: понятійно-методологічні аспекти / О. Слюсаренко // Компетентність в освітніх запитах. Філософія освіти. – 2009. – № 1–2(8).
8. Alred G. Becoming an Intercultural Mediator: A Longitudinal Study of Residence Abroad / G. Alred, M. Byram // Journal of Multilingual and Multicultural Education – 2006 (23). – P. 339–352.
9. Taylor E. Intercultural Competency: A Transformative Learning Process / E. Taylor // Adult Education Quarterly. – 1994 (44). – / P. 154–174.
10. Canale M. From Communicative Competence to Communicative Language. Pedagogy / M. Canale. – London : Longman, 1989. – P. 2–27.
11. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. Бацевич. – Київ : Довіра, 2007. – 205 с.

Осадчая Е. В. Формирование межкультурной компетенции студентов в контексте интернационализации высшего образования

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы, связанные с формированием межкультурной компетенции студентов для успешного научного общения. Проанализированы основные структурные компоненты межкультурной компетенции и определены составляющие процесса интернационализации образования.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, компетенция, межкультурная компетенция, интернационализация образования.

Osadcha O. Formation of intercultural competence of students in the context of internationalization of higher education

Summary. The article deals with the problems, connected with the formation of intercultural competence of students for successful scientific communication. The main structural elements of intercultural competence were analyzed and the constituents of the process of education internationalization were defined.

Key words: intercultural communication, competence, intercultural competence, internationalization of education.